

RhetoricaScandinavica

Online, vol 25 / 2021

Tema:
Kategoria: anklagens retorik

Tidskrift för skandinavisk retorikforskning
Nr. 82 - 2021

*Christian Kock er professor emeritus i retorik ved Institut for
Kommunikation, Københavns Universitet.
E-mail: kock@hum.ku.dk*

Christian Kock:

Klassikerintro

 Rhetorica Scandinavica 82/2021, 138-143; <https://doi.org/10.52610/DOLP5416>

Émile Zola: "Jeg Anklager...!"

Retorik der virkede

Dreyfus-affæren udspillede sig fra 1894 til 1906. Den vendte op og ned på meget i det franske samfund og skabte en langvarig politisk polarisering med nationalkonservative og katolske kæfter på den ene side og internationalister og humanister på den anden.

Der er en enorm litteratur om affæren, og dens hovedtræk kan findes på mange lettilgængelige kilder på nettet. De allermost centrale punkter er følgende:

På den tyske ambassade i Paris havde en rengøringsdame, som var hemmelig fransk agent, i 1894 fundet et iturevet stykke papir i en papirkurv. Denne skrivelse, stilet til den tyske militærattaché, beskrev et antal dokumenter om franske militære hemmeligheder, der åbenbart skulle overgives til tyskerne. Ret hurtigt udpegede man den formodede ophavsmand til skrivelsen: den 34-årige artilleriofficer i generalstaben, major Alfred Dreyfus. Han stammede fra provinsen Alsace (ty. Elsass) ved den tyske grænse og var af jødisk familie. Ved en militærdomstol blev han dømt skyldig. Dette skete ved en rettergang, som var mærkelig og dybt kritisabel på en række punkter – Zolas skrift gennemgår dem.

I 1895 degraderes Dreyfus ved en højtidelig militær ceremoni, og han deporteres til "Djævløen" ud for Fransk Guyana i Sydamerika.

I 1896 opdager en ny chef for efterretningstjenesten, oberstløjtnant Georges Picquart, beviser, der godtgør, at en anden, en major Ferdinand Esterhazy – en fjern ætling af en århundredgammel ungarsk fyrsteslægt, en mytoman og libertiner i evig pengened – er den skyldige. Der sættes en undersøgelse i gang, men en ny proces frikender Esterhazy. Men en bevægelse, der hævder Dreyfus' uskyld, drevet af Dreyfus' bror og forskellige liberale og intellektuelle, begynder at tage form.

Den 13. januar 1898 træder forfatteren Émile Zola – der bl.a. har sit store 20-binds romanværk om familien Rougon-Macquart bag sig og nyder international

berømmelse – ind i sagen med sit skrift ”J’Accuse ...!” Hele forsiden i den nye avis *L’Aurore* – udgivet af den radikale politiker Georges Clemenceau, der senere blev Frankrigs premierminister – er dækket med tættrykt tekst. Artiklen vækker enorm opsigt, og ”dreyfusarderne” får ny vind i sejlene. Men Zola anklages i februar for de beskyldninger, han har rettet mod offentlige myndigheder, og idømmes et års fængsel og en stor bøde. Især hans påstand om, at domstolen har frikendt Esterhazy ”efter ordre”, indgår i anklagen. Zola har bevidst lagt op til en sådan proces i de sidste linjer af sin artikel. Også Picquart idømmes fængsel – for selv at have fremstillet beviset mod Esterhazy. En ny proces dømmer i september 1899 Dreyfus skyldig igen, dog ”med formildende omstændigheder”.

I 1902, efter at en ny regering er kommet til med socialisten Jean Jaurès i spidsen, genoptages sagen endnu engang. Langsomt ruller maskineriet videre, indtil en kendelse i kassationsretten den 12. juli 1906 endeligt erklærer Dreyfus uskyldig og rehabiliterer ham.

Ideologi frem for sandhed

Affæren er et eksempel på den sørgelige mekanisme, der består i, at man i stedet for at debattere det egentlige, afgrænsede emne – var Dreyfus skyldig? – udvider fronten til at handle om store, ideologiske modsætninger: for eller imod militæret, for eller imod den franske nations ære, for eller imod at anerkende jøder som en hjemmehørende og loyal del af den franske nation, osv... Hvis man mente, at Dreyfus var uskyldig, udråbtes man som en landsforræder eller dårlig patriot, der undergravede Frankrigs ære, militæret, forsvarsviljen, osv. Disse store skillelinjer blev det, Dreyfus-debatten handlede om – i stedet for det, den egentlig gik ud på: om Dreyfus var skyldig. Denne mekanisme virkede begge veje: Var man imod jøderne i landet (den gang førte visse publikationer sig selv frem som ”antisemitiske”), så mente man pr. automatik, at Dreyfus var skyldig.

Mekanismen er en del af det, man kan kalde ”stråmands”-syndromet af populære kognitive forskydninger, og den fungerer stadig. (Daniel Kahneman ville se den som en af de ”heuristikker”, vi automatisk benytter, når vi skal ”tænke hurtigt”, og som forvrænger vor dømmekraft.) Et par aktuelle paralleller i skrivende stund: Mener man, at tidligere integrationsminister Inger Støjbergs adskillelse af unge asylpar i 2016 var ulovlig, og at hun formentlig handlede bevidst ulovligt og med rette stilles for en rigsret, så angribes man for at være tilhænger af ”barnebrude”. Mange amerikanere, der mener, at der er en fremherskende racisme i USA og uretfærdig behandling af den sorte befolkning, valgte, formentlig af den grund, at hilse det som en sejr, da den sorte sportsstjerne O.J. Simpson i 1995 blev frifundet for en anklage om dobbeltmord. Der er legio eksempler på, at ideologiske og identitetsbaserede frontlinjer erstatter og annullerer diskussion om konkrete, faktuelle forhold, som f.eks. skyld og uskyld i forbrydelser.

Zolas anklageskrift kan ses som et eksempel på et retorisk initiativ, der trods alt fik en historisk mærkbar effekt med hensyn til at modvirke de dømmekraft-forvri-

dende heuristikkens dominans. Det kan gøres. Også selvom der er mange forskere og andre, der (fejlagtigt) mener, at disse mekanismer ikke blot har stor magt over os (hvilket de har), men også, at de har *enerådende* magt over os (hvilket de ikke har).

Bla. derfor er der brug for, at Zolas anklage-retorik undersøges nærmere af folk med særlig kompetence inden for den art undersøgelser – altså retorikere. Det er hidtil ikke sket i nogen særlig grad. Retorikere har ellers nok at tage fat på i denne tekst. Her er nogle forslag til, i hvilke retninger analyser og refleksioner kunne gå.

Følelser og/eller fakta?

Zolas skrift er fuldt af udtryk for følelser, men ikke kun følelser. Det er også pakket med konkrete, faktuelle udsagn. Der er simpelthen en ligelig blanding af begge dele. Uden tvivl skyldes dets virkekraft bla. dette. Derfor er det et skoleeksempel på, hvor forkert det er, hvis man mener, at satsning på følelser og fakta er to alternative typer retorik, der udelukker hinanden,

Det er nyttigt, også her, at gribe tilbage til Aristoteles' retorik – nærmere betegnet den gennemgang, han giver af følelsesappeller, især i bog II. Afgørende i hans teori om følelser er, at han ikke kun anser følelser for en autonom, ustyrlig kraft i sjælen, der kan tage magten fra os og få os til at køre i grøften. Det er den opfattelse, som han skriver op imod, sikkert fordi den er fremført af Platon i *Faidros* (246-254). Dér læser vi lignelsen om kusken, der styrer en vogn med to heste. Kusken er fornuften, hestene er følelserne. Der er gode følelser og dårlige, men følelser kan styre os mod katastrofer, hvis de dårlige får lov at råde over os, for de er adskilt fra fornuften. Aristoteles ser forholdet anderledes: Følelser er intimt forbundet med vor erkendelse af fakta. De udspringer direkte af de fakta, som vi mener at stå over for. En følelse i os har altså to komponenter: en kognitiv (fakta) og en emotiv (vor følelsesmæssige reaktion på de fakta). Ikke mindst den amerikanske klassiske filolog William Fortenbaugh har i bogen *Aristotle on Emotion* (1975) og andre skrifter understreget dette og fremhævet, dels hvordan den aristoteliske følelsteori adskiller sig radikalt fra den platoniske, dels hvor oplysende Aristoteles' synsmåde er, også for nutidig tænkning om følelser.

Den følelse, som Aristoteles gennemgår først og grundigst, er vrede. Dens kognitive komponent er, at vi ser et menneske (det kan være os selv eller en anden) udsat for en uberettiget ringeagt eller forsmædelse af et andet menneske. Vredens emotive komponent er en ulystbetonet tragten efter hævn eller gengældelse mod gerningsmanden (1378a).

Begge komponenter kommer massivt til udtryk i Zolas skrift. Dreyfus er et offer for horribel uret og forsmædelse – han er en uskyldig hædersmand og fransk officer, der har fået frastjålet sin ære og sin rang, og som vansmægter som straffefange under umenneskelige forhold på ”Djævløen”. De skyldige er der mange af – med ophavsmanden til anklagen, major Paty de Clam, i spidsen, men med hele det militære hierarki, derunder krigsministeren, og deres klakører i offentligheden som vilige medvidere i uretten. For alle systemets folk gælder det, at de ikke for nogen pris

vil indrømme, at de har taget fejl og fremturet i deres fejl, for så er *deres* ære ødelagt. Jo mere de allerede har fremturet, jo mere er de nødt til vedblivende at fremture med løgn og ryggesløse handlinger i form af flere justitsmord, vildledende og løgnagtige erklæringer, falske beviser, pression mod vidner, frikendelse af den åbenlyst skyldige i forræderiet, falske anklager mod en af de få hæderlige personer i systemet, oberst Picquart (der var konservativ og nærmest antisemit, men for hvem det afgørende i sagen ikke desto mindre var, at sandheden og retfærdigheden skulle ske fyldest). Han er endnu et offer for en uberettiget forsmædelse, der skal gengældes. Den mekanisme, der består i, at magtpersoner følger deres oprindelige løgne og fatale fejl op med en lavine af nye løgne og skamløsheder, så de undgår at indrømme fejl, er velkendt og er set i fuld udfoldelse i vor egen tid. Når deres støtter uden videre accepterer eller ignorerer deres løgne og skamløsheder, kan man tale om ”tribalisme”, dvs. det, at man alene kæmper for at forsvare sin stamme og enhver stammefælle; hvad der f.eks. måtte være fakta i en given sag, gør man sig blind for.

Et videre perspektiv af sagen er, at kommentatorer og analytikere ofte opfatter forholdet mellem følelser og fakta i offentlig debat naivt. Ét ekstremt synspunkt er at mene, at vi alene skal diskutere politik m.v. ud fra fakta, og at følelser, derunder moralske argumenter, ikke hører hjemme i politik. Et modsat, ekstremt synspunkt er at hævde, at politik alene drejer sig om følelser.

Følelser hænger sammen med værdibegreber og moralske normer, og uden dem var der ingen politik og ingen debat, for så var der ingen grunde til, at man skulle gå ind for nogen politisk agenda eller ændre nogeting. Men følelser opstår, jævnfør Aristoteles, som reaktion på perciperede fakta. Derfor er det afgørende, at de faktaperceptioner, man reagerer på med følelser, er retvisende. Og det er afgørende, at de følelser, man reagerer med, er adækvate i forhold til disse fakta. Der kan gå mange ting galt her. Man kan have et misvisende faktabillede, eller slet intet, så at man med sine følelser kun reagerer på indbildninger og mavefornemmelser. Man kan også have en for så vidt berettiget og naturlig følelse, der er meget stærk, fordi den forurettelse, man reagerer imod, er meget stor – og dét kan så bevirke, at man forblindes og lader sin vrede ramme nogen eller noget, der intet har med sagen at gøre. Det skete f.eks., da den amerikanske befolknings flertal i 2003 godtog, at vreden over 9/11 rettedes mod Saddam Hussein – som nok var en skurk, men som intet havde at gøre med 9/11. Kort sagt, opfattelsen af fakta kan være forvrænget eller fraværende, og følelserne kan ramme skævt eller være galt proportionerede (eller begge dele). I sfæren for menneskelige handlinger – som er den, retorik primært handler om – må man debattere ud fra troværdige fakta og ud fra følelser, som er adækvate i forhold til dem; ingen af delene kan undværes, og de kan ikke erstatte hinanden.

Zola søger med alle sproglige midler at piske en ekstrem følelse af vrede op over Dreyfus-affæren, fordi han mener, at uretten er ekstrem, og at en sådan følelse er adækvat. Det er ikke kun, at man har dømt en uskyldig, det er også hele det rådne system af ”guldgalonnerede” mænd, der med løgn og undertrykkelse har dækket over det oprindelige justitsmord ud fra usle motiver. Og bag dem står en bred fransk opinion, der ud fra tribalisme har besluttet sig for at være ligeglad med, om der

foreligger justitsmord, løgn og undertrykkelse – fordi man mener dermed at forsvare større sager: samfundets grundvold, Frankrigs nationale ære.

Nogle af Zolas retoriske valg er særlig interessante at overveje. Han henvendte sin anklage til republikkens præsident, Félix Faure, der havde siddet i embedet siden 1895 som et ret ubeskrevet politisk blad. Zola skamroses ham i begyndelsen af teksten som en mand af ære, men truet af Dreyfus-skandalens skamplet. Var det retorisk klogt? Faure lod sig ikke rokke, han havde hele tiden den holdning, at Dreyfus-sagen var endeligt afgjort. Man kan sige, at når han var adressaten, men ikke svarede eller reagerede, så kunne skandalen virke endnu større, som et fortielsens komplott med selve præsidenten i spidsen.

Et andet valg fra Zolas side var hans voldsomme brug af eksplicitte sproglige følelsesudtryk. At en celeber romanforfatter gør sådan, er interessant, for det er jo i skarp modstrid med, hvad romanforfattere typisk gør, hvis de følger devisen ”show it, don’t tell it”. Romanforfatteren Zola kaldes ”naturalist”, fordi han minutiøst studerede den usminkede virkelighed, han så, og søgte at gengive den ned til den mindste, troværdige, ofte ulækre detalje. Han prøvede i et upersonligt, nøgternt, observationsbaseret sprog at holde sig selv udenfor og male et dokumentarisk ægte, ”videnskabeligt” billede af samfundets mennesker som drevet af uimodståelige ”natur”-kræfter – men moralske vurderinger skinner igennem hele tiden igennem hos ham. I ”Jeg Anklager ...!” er følelsesudbrud, emotionel syntaks og fordømmelse imidlertid helt eksplicit fremme. Bare udråbstegnet!

Agitatorisk og æstetisk følelsesappel

Det er instruktivt at sammenligne Zolas anklage-retorik med den litterære metode hos en anden stor romanforfatter, Flaubert, der var 19 år ældre, og som Zola beundrede. Flauberts metode er også beregnet på at opvække følelser, men *teksten selv* skal være genstand for læserens måbende og henrevne blik; hensigten er altså en kontemplativ æstetisk ekstase. Et klassisk eksempel er slutningen af *Madame Bovary*, hvor det lakonisk hedder, at apoteker Homais – den mest utålelige person i romanen, en skamløs kvaksalver, skvadronør og klamphugger – har udkonkurreret lægerne i provinsbyen og har et enormt klientel; ”myndighederne skåner ham og den offentlige mening beskytter ham. Han har netop fået æreslegionens kors.” (Linjebrud før den sidste sætning.)

Retorikere bør overveje disse to modsatte metoder til at påvirke en læser med tekst: på den ene side lakonisk at sammenstille velskrevne sætninger, sådan at læseren selv mærker følelse vælte op; på den anden side det, Zola gør i ”Jeg Anklager...!”, at beskyde læseren med troværdige fakta og udtryk for adækvat følelse. Det første hører mest hjemme i litteratur, det andet i politisk og etisk retorik. Men der er ikke vandtætte skodder imellem. Og begge dele hører vel ind under *patos*.

Hvad angår *etos*, er det grundlæggende retorisk lærdom, jf. J.C. McCroskeys mange skrifter, at *etos* er noget, som af *modtageren* tillægges afsenderen, under påvirkning af budskabet. På samme måde med *patos*: Den behøver ikke være eks-

plicit udtrykt i teksten, men er en følelse, der opstår hos os modtagere – enten en lystbetonet følelse, der er et mål i sig selv, eller, som i Zolas tekst, en ulystbetonet følelse, der vil række ud i virkeligheden og øve retfærdighed.

Hvad der siden hændte

”Resten er historie.” Zolas indgriben var formentlig afgørende for, at affæren rullede videre som en lavine, lige til Dreyfus’ fulde frifindelse og rehabilitering. Dreyfus-affæren fik en lang række konsekvenser både inden for Frankrig og internationalt. En af dem var, at Theodor Herzl, ud fra den behandling, som Dreyfus og jøder generelt havde fået i affæren, udformede det zionistiske projekt om en særlig jødisk stat.

Dreyfus deltog i 1. Verdenskrig, med forfremmelse til oberstløjtnant, og fik æreslegionens kors. Han døde i 1935.

Picquart blev krigsminister i den regering, som Georges Clemenceau dannede i 1906. Han døde i 1914, før verdenskrigens udbrud, efter et fald fra en hest. Han er hovedperson i Roman Polanskis film om Dreyfus-affæren fra 2019, *An Officer and a Spy*.

Major Esterhazy blev aldrig dømt, men blev afskediget fra hæren af disciplinære grunde i 1898 og udvandrede hastigt til England, hvor han bl.a. ernærede sig ved at skrive til antisemitiske publikationer. Han døde under et påtaget navn i 1923.

Præsident Faure, den eksplicitte adressat for Zolas skrift, døde af et slagtilfælde i Élysée-palæet i 1899, formentlig mens han var engageret i en form for seksuelt samkvem med sin 30-årige elskerinde. Ifølge mange fremstillinger cirkulerede denne sentens om ham i folkeviddet – bl.a. Clemenceau blev anset for ophav til den: ”Il voulait être César, il ne fut que Pompée” – ”han ville være Cæsar, men blev kun Pompeius”. ”Être pompé” kan vel at mærke også betyde, at man får et blowjob.

Zola selv nåede ikke at opleve, at hans retorik havde bidraget til løgnens og urettens midlertidige tilbageslag. Han døde af kulilteforgiftning i 1902 på grund af en tilstoppet skorsten; antagelsen om, at det var mord, har sidenhen hverken kunnet bekræftes eller afkræftes.

Émile Zola:

Jeg Anklager...!

Brev til hr. Félix Faure, Republikkens præsident.

Hr. Præsident,

Vil De tillade mig – i min taknemmelighed over den velvilje, hvormed De en dag modtog mig – at drage omsorg for den hæder, De med rette nyder, og sige til Dem, at den stjerne, som hidtil har strålet så lykkebringende for Dem, er truet af den mest skammelige, den mest uafvaskelige plet?

De er sluppet ren og uplettet fra nedrig bagtalelse, De har erobret hjerterne. De fremstår i stråleglansen på højdepunktet af den patriotiske fest, som alliancen med Rusland har været for Frankrig, og De forbereder Dem på at præsidere over den højtidelige triumf, som vor Verdensudstilling vil blive, kronen på vort store århundrede, arbejdets, sandhedens og frihedens århundrede. Men hvilken smudsig plet på Deres navn – jeg havde nær sagt på Deres præsidentskab – denne modbydelige Dreyfus-affære er! En militærdomstol har netop efter ordre dristet sig til at frikende en vis Esterhazy – et slag i ansigtet på al sandhed, al retfærdighed. Og skaden er sket, Frankrig har nu dette smuds på sin kind, historien vil skrive, at det er i Deres præsidentperiode, at en sådan offentlig forbrydelse har kunnet begås.

Eftersom disse mennesker har haft denne dristighed, vil også *jeg* være dristig. Jeg vil sige sandheden, den hele og fulde sandhed, for jeg har lovet at sige den, når nu retssystemet, i den sædvanlige opfattelse af ordet, ikke har gjort det. Min pligt er at tale, jeg vil ikke være medskyldig. Mine nætter ville blive hjemsogt af genfærdet af den uskyldige, som dernede, under den frygteligste tortur, afsoner straffen for en forbrydelse, han ikke har begået.

Og det er til Dem, hr. præsident, at jeg vil råbe den, denne sandhed, med hele den kraft, som et ærligt menneskes harme giver mig. På grund af den hæder, De nyder, er jeg overbevist om, at De ikke kender den. Og over for hvem skal jeg da ellers angive den ondsindede bande af sande skyldige, om ikke til Dem, landets øverste dommer?

Først sandheden om retssagen og om dommen over Dreyfus.

En uheldssvanger mand står bag det hele, nemlig oberstløjtnant du Paty de Clam, dengang blot major. Han *er* hele Dreyfus-affæren; man vil aldrig rigtig forstå den, før en nøjeregnende undersøgelse tydeligt har klarlagt hans handlinger og hans ansvar. Han fremstår som en dybt uudgrundelig, en dybt kompliceret personlighed, besat af sværmeriske intriger, en dyrker af ugebladsromanernes rekvisitter, stjalne

papirer, anonyme breve, stævnemøder på øde steder, mystiske kvinder, som ved nattetide overbringer belastende bevismaterialer. Det var ham, som fandt på at diktere Dreyfus den fatale skrivelser ordlyd; det er ham, der udklækkede ideen om at iagttage Dreyfus i et rum beklædt med spejle; det var ham, major Forzinetti beskriver som bevæbnet med en mørklagt lygte, som han ville føre helt hen til den sovende anklagede for at tænde den på fuldt blus lige i ansigtet på ham og dermed overraske ham til at tilstå sin forbrydelse under sin bratte opvågning. Og jeg behøver ikke sige alt, man kan blot søge, så finder man. Jeg erklærer simpelthen, at major Paty de Clam, der som retsbefuldmægtiget fik til opgave at udføre forundersøgelsen af Dreyfus-affæren, er den hovedskyldige i det frygtelige justitsmord, som er begået.

Skrivelsen havde allerede gennem nogen tid været i hænderne på oberst Sandherr, chef for efterretningstjenesten, som nu er død af en hjerneblødning. Der forekom lækager, nogle papirer forsvandt, ligesom der endnu i dag forsvinder papirer; og ophavsmanden til skrivelsen blev eftersøgt, idet der efterhånden dannedes en antagelse om, at denne ophavsmand kun kunne være en officer i generalstaben og en artilleriofficer: en åbenlys dobbelt fejltagelse, som viser, med hvilken overfladiskhed man har undersøgt denne skrivelse, idet en omhyggelig undersøgelse viser, at det kun kunne dreje sig om en infanteriofficer. Man søgte da i huset, man undersøgte håndskrifter, som om det var en intern affære, som om en forræder skulle pågribes inden for selve institutionen, så man kunne udstøde ham. Og – uden at jeg her vil gentage en historie, der delvis er velkendt – så træder major Paty de Clam ind på scenen, lige så snart en første mistanke falder på Dreyfus. Fra dette øjeblik er det ham, der har opfundet Dreyfus, sagen bliver *hans* sag, han gør, hvad han kan for at ramme forræderen og få ham til at aflægge fuldstændig tilståelse. Der er dog også Krigsministeren, general Mercier, hvis intelligens forekommer at være på det jævne; der er generalstabschefen, general de Boisdeffre, der synes at have givet efter for sit stærkt religiøse sindelag, og den næstkommanderende for generalstaben, general Gonse, hvis samvittighed har kunnet tilpasse sig mangt og meget. Men dybest set er der oprindeligt kun major Paty de Clam, som styrer dem alle, han hypnotiserer dem, for han beskæftiger sig også med spiritisme og okkultisme, han taler med ånder. Det er ikke til at forestille sig de eksperimenter, som han har udsat den ulykkelige Dreyfus for, de fælder, som han har villet lokke ham i, de tåbelige undersøgelser, de uhyrlige fantasifostre, hele den vanvittige tortur.

Åh, denne første sag, den er et mareridt for enhver, der kender de sande detaljer! Major du Paty de Clam arresterer Dreyfus og holder ham i isolation. Han haster videre til Madame Dreyfus, intimiderer hende, siger til hende, at hvis hun siger noget til nogen, så er hendes mand fortabt. Alt imens river den ulykkelige sig i håret og udråber sin uskyld. Og forundersøgelsen bliver udført som i en krønike fra det femtende århundrede, under stort hemmelighedskræmmeri og med en vrimmel af afsindige kneb, alt baseret på en eneste, infantil anklage, denne tåbelige skrivelse, som ikke kun var en plat form for forræderi, men også det mest skamløse svindelnummer, eftersom de famøse hemmeligheder, der her blev udleveret, næsten alle viste sig at være værdiløse. Når jeg understreger dette så meget, så skyldes det, at her er den kim, som den virkelige forbrydelse senere skal gro ud af, den modbydelige

fornægtelse af retfærdigheden, som Frankrig nu lider af som en sygdom. Jeg ville gerne at sætte fingeren direkte på, hvordan denne rettergangsfejl har været mulig, hvordan den er opstået som et resultat af major du Paty de Clams intriger, hvordan general Mercier og generalerne de Boisdeffre og Gonse har ladet sig inddrage og lidt efter lidt har taget medansvar for denne fejltagelse, som de senere har ment at skulle gennemtvinge som en hellig sandhed, en sandhed, som ikke engang lader sig diskutere. I begyndelsen er der altså fra deres side kun skødesløshed og dumhed. Man fornemmer i værste fald, at de giver efter for religiøse lidenskaber i deres miljø og for korpsåndens fordomme. De har givet dumheden frit spil.

Men så stilles Dreyfus for en militærdomstol. Dørene må lukkes tættest muligt. En forræder kunne have åbnet grænsen for fjenden og ført den tyske kejser helt frem til Notre-Dame, men man kunne ikke have gennemført strengere forholdsregler om tavshed og hemmelighedskræmmeri. Nationen er lamslået, der hviskes om grufulde ting, monstrøse forræderier, der vil blive skampletter på vor Historie, og naturligvis bøjer nationen sig. Ingen straf er streng nok, man hylder den offentlige degradering, man vil have den skyldige op på en skamstøtte for at fortæres af anger. Er det virkelig sandt, alt dette udsigelige, alt dette farlige, som kunne have sat Europa i brand, og som man har måttet begrave omhyggeligt bag disse lukkede døre? Nej! Der har intet andet været bag de døre end major du Paty de Clams romanagtige, åndsformørkede fantasier. Alt dette er alene sket for at dække over den mest groteske ugebladsroman. Og vil man overbevises om dette, er det nok, at man omhyggeligt studerer det anklageskrift, der blev læst op for militærdomstolen.

Åh, den totale tomhed i dette anklageskrift! At noget menneske har kunnet dømmes ud fra et sådant skrift, det er et mirakel af modbydelighed. Jeg opfordrer retskafne mennesker til at læse det og se, om de kan undgå, at deres hjerter hopper af harme og skriger deres oprør ud, med tanke på den uretfærdige straf dernede på Djævleøen. Dreyfus taler flere sprog, en forbrydelse; man har ikke fundet et eneste kompromitterende dokument hos ham, en forbrydelse; han rejser fra tid til anden tilbage til sin hjemstavn Alsace, en forbrydelse; han er arbejdsom, han vil vide alt, en forbrydelse; han lader sig ikke påvirke, en forbrydelse; han lader sig påvirke, en forbrydelse. Og de ubehjælpssomme formuleringer, påstande ud i det blå! Man havde fortalt os om fjorten anklagepunkter: Vi finder til syvende og sidst kun ét: skrivelsen; og vi hører endda, at eksperterne ikke var enige om det, og at en af dem, M. Gobert, blev udsat for pres af militæret, fordi han tillod sig at nå frem til en anden konklusion end den ønskede. Man talte også om, at treogtyve officerer var mødt op for at vidne imod Dreyfus. Vi kender endnu ikke til forhøret af dem, men det står fast, at ingen af alle disse belastede ham; og det skal i øvrigt bemærkes, at de alle kom fra Krigsministeriet. Hele sagen blev behandlet som en intern affære, alle var sammenspiste; og vi må huske på dette: Det var generalstabens, der ønskede denne proces: det var den, som fældede dommen og som nu har fældet dom for anden gang.

Der var altså ikke andet tilbage end skrivelsen, om hvilken eksperterne ikke var blevet enige. Det hedder sig, at dommerne umiddelbart var indstillet på frifindelse. Derfor forstår man den desperate stædighed, hvormed man for at retfærdiggøre

domfældelsen påstår, at der findes et hemmeligt, fældende dokument, det dokument, som man ikke kan fremlægge, men som retfærdiggør alt, og som vi må bøje os for, som for den usynlige, gode Gud, som vi aldrig kan erkende! Jeg benægter eksistensen af dette dokument, jeg benægter det af al min kraft! Et latterligt skrift, ja måske det skrift, hvori der er tale om små kvinder, og hvor der snakkes om en vis D..., som bliver lidt for krævende; uden tvivl en eller anden ægtemand, som finder, at man ikke betaler ham hans hustru dyrt nok. Men et skrift, der interesserer det nationale forsvar, og som man ikke ville kunne fremlægge, uden at der blev erklæret krig i morgen, nej, nej! Det er en løgn! Og den er så meget desto mere infam og kynisk, som disse mennesker lyver ustraffet, og uden at man kan dømme dem for det. De opflammer Frankrig, de skjuler sig bag landets berettigede harme, de lukker munden på folk, mens de opgejler hjerterne og fordrejer hovederne. Jeg kender ikke nogen større forbrydelse mod samfundet.

Dette er altså, hr. Præsident, de kendsgerninger, som forklarer, hvordan en rettergangsfejl har kunnet begås; og de moralske indicier, Dreyfus' formueforhold, fraværet af motiver, hans vedvarende hævde af sin uskyld, alt det til sammen viser, at han er et offer for major Paty de Clams besynderlige fantasiforestillinger, for det klerikale miljø, han befandt sig i, for den jagt på ”beskidte jøder”, som kaster skam over vor epoke.

Og nu kommer vi så til Esterhazy-affæren. Tre år er der gået, manges samvittigheder er dybt tyngede, de er bekymrede og spørgende, og mange når frem til at være overbeviste om Dreyfus' uskyld.

Jeg skal ikke gennemgå disse anfægtelser, ej heller den overbevisning, som M. Scheurer-Kestner kom frem til. Men alt imens han var i gang med sin efterforskning, skete der alvorlige ting i selve generalstabens. Oberst Sandherr var død, og oberstløjtnant Picquart havde efterfulgt ham som chef for efterretningstjenesten. Og det er i denne egenskab, under udførelsen af sine pligter, at han en dag får et rørbrev mellem hænderne, stilet til major Esterhazy af en agent for en fremmed magt. Det er hans klare pligt at indlede en undersøgelse. Det er givet, at han aldrig har handlet uden sine overordnedes samtykke. Han fremfører altså sine mistanker for sine overordnede i hierarkiet: general Gonse, derefter general de Boisdeffre, derefter general Billot, der havde efterfulgt general Mercier som krigsminister. Den berømte Picquart-mappe, som der har været tale om, har altid snarere været Billot-mappen – altså den mappe, som var samlet af en af ministerens underordnede, og som stadig må eksistere i Krigsministeriet. Undersøgelserne stod på fra maj til september 1896, og hvad der må fastslås helt klart, det er, at general Gonse var overbevist om Esterhazys skyld, det er, at hverken general de Boisdeffre eller general Billot tvivlede på, at skrivelsen var skrevet med Esterhazys håndskrift. Oberstløjtnant Picquarts efterforskning havde ført til denne sikre konstatering. Men opstandelsen var stor, for en domfældelse af Esterhazy ville uundgåeligt medføre en genoptagelse af processen mod Dreyfus; og det var, hvad generalstabens for enhver pris ville undgå.

Det må psykologisk set have været et øjeblik fuldt af angst. Bemærk, at general

Billot ikke var kompromitteret på nogen måde, han var lige kommet til, helt uplettet, han kunne godt have ladet sandheden komme frem. Han vovede det ikke, uden tvivl af angst for den offentlige mening, og helt sikkert også af frygt for at udlevere hele generalstaben, general de Boisdeffre og general Gonse, for ikke at tale om deres underordnede. Der foregik derfor kun et øjeblik kamp mellem hans samvittighed og det, som han mente var militærets interesse. Da det øjeblik var gået, var det allerede for sent. Han havde valgt side, han var kompromitteret.

Og siden da er hans ansvar blot vokset, han har taget de andres forbrydelse på sig, han er lige så skyldig som de andre, han er endnu mere skyldig end dem, for det havde stået i hans magt at lade retfærdigheden råde, og han gjorde intet. Gennemtænk dette! I et helt år véd general Billot og generalerne de Boisdeffre og Gonse, at Dreyfus er uskyldig, og denne frygtelige kendsgerning har de holdt for sig selv! Og disse mennesker sover om natten, og de har hustruer og børn, som de elsker!

Oberst Picquart havde gjort sin pligt som en mand af ære. Han insisterede over for sine overordnede, i retfærdighedens navn. Han ligefrem tryglede dem, han sagde til dem, hvor uklog deres tøven var, i forhold til den frygtelige storm, der var ved at trække op og som ville bryde løs, når sandheden blev kendt. Det var disse udtryk, som M. Scheurer-Kestner senere brugte over for general Billot, idet han appellerede til ham i patriotismens navn om at tage hånd om affæren, om ikke at lade den forværres i en grad, så den blev en offentlig katastrofe. Nej! Forbrydelsen var begået, generalstaben kunne ikke længere tilstå. Og oberstløjtnant Picquart blev sendt ud på mission, man skaffede ham længere og længere væk, helt til Tunesien, hvor man en dag endog ville ære hans mod ved at pålægge ham en mission, som givetvis ville have fået ham massakreret i det samme område, hvor markis de Morès havde mødt døden. Han var ikke i unåde, general Gonse havde en venskabelig korrespondance med ham. Det er blot sådan, at der er visse hemmeligheder, som det er bedst ikke at få afdækket.

I Paris marcherede sandheden, uimodståeligt, og det er velkendt, hvordan den forventede storm brød ud. M. Mathieu Dreyfus pegede på major Esterhazy som den sande ophavsmand til skrivelserne på samme tidspunkt, hvor M. Scheurer-Kestner kom for at overdrage Justitsministeren et krav om genoptagelse af processen. Og det er her, at major Esterhazy kommer ind i billedet. Vidneudsagn beskriver ham som først rædselsslagen, tæt på selvmord eller flugt. Så satser han dristigt, han forbløffer pludselig Paris med sin voldsomme attitude. Det er, fordi noget er kommet ham til hjælp, han havde modtaget et anonymt brev, der advarede ham om hans fjenders intriger, en mystisk dame havde endda bevæget sig hen til ham om natten for at give ham et dokument, stjålet fra Generalstaben, som kunne redde ham. Og her kan jeg ikke lade være med at genfinde oberstløjtnant Paty de Clam, idet jeg genkender de virkemidler, som hans frodige fantasi benytter sig af. Hans værk, Dreyfus' skyld, var i fare, og han har uden tvivl villet forsvare sit værk. Genoptagelsen af processen, jamen det ville være undergangen på hans romanføljeton, så ekstravagant, så tragisk som den var, den, hvis finale foregår på Djævløen! Det ville han aldrig kunne tillade. Fra det øjeblik skulle tvekampen udkæmpes mellem oberstløjtnant Picquart og oberstløjtnant Paty de Clam, den ene med åben pande, den anden maskeret. Man

vil snart kunne møde dem begge i civilretten. Dybest set er det hele tiden generalstaben, der forsvarer sig, og som ikke vil tilstå sin forbrydelse, hvis modbydelighed vokser time for time.

Man har med forbløffelse spurgt, hvem der var major Esterhazys beskytter. Først var der, gemt i skyggen, oberstløjtnant Paty de Clam, som havde udspekuleret og styret alting. Hans hånd røber sig i de bizarre detaljer. Derudover er det general de Boisdeffre, det er general Gonse, det er general Billot selv, de er alle nødt til at frikende majoren, fordi de ikke kan tillade Dreyfus' uskyld at komme for en dag, uden at Krigsministeriet smuldrer i offentlighedens foragt. Og det smukke resultat af denne forunderlige situation bliver, at den eneste mand af ære i sagen, oberstløjtnant Picquart, som ene af alle har gjort sin pligt, han skal gøres til offer, han skal være den, man spotter og straffer. Åh, retfærdighed, hvilken frygtelig håbløshed knuger hjertet! Man viger ikke tilbage for at beskyldte ham, Picquart, for at være falskneren, og for at have fremstillet røpstelegrammet for at bringe Esterhazy i ulykke. Men i Guds navn, hvorfor? Med hvilket formål? Giv os et motiv! Er også han betalt af jøderne? Det komiske ved historien er, at Picquart faktisk var antisemit. Ja! Vi er tilskuere til denne infame forestilling, hvor en flok mænd, som står i gæld og forbrydelser til halsen, dem erklærer man uskyldige, mens man rammer retskaffenheden selv, en mand med et pletfrit liv! Når et samfund er kommet dertil, begynder det at gå i opløsning.

Dette er altså, hr. præsident, Esterhazy-affæren: en skyldig, som det gjaldt om at få gjort uskyldig. Igennem næsten to måneder har vi nu kunnet følge med i dette smukke forehavende. Jeg siger det kort, for dette er kun et sammendrag i hovedtræk af den historie, hvis brændende sider en dag skal skrives i deres fulde længde. Og derfor har vi set general de Pellieux og derpå major Ravary udføre en skændig undersøgelse, hvor skurkene fremtræder i forklarelsens lys, mens de hæderlige mænd tilsvines. Og derpå har man sammenkaldt militærdomstolen.

Hvordan har man kunnet håbe på, at en militærdomstol skulle forkaste det, som en militærdomstol havde gjort?

Jeg taler endda ikke om valget af dommere, som altid er en mulighed. Den overordnede idé om disciplin, som ligger i soldaters blod, er den ikke nok til at kompromittere deres evne til at handle retfærdigt? Den, der siger disciplin, siger lydighed. Når krigsministeren, den høje chef, offentligt, og til nationalforsamlingens bifald, har fastslået den tidligere doms autoritet, forestiller De Dem så, at en militærdomstol formelt skal underkende den? Hierarkiet gør det umuligt. General Billot har påvirket dommerne med sin erklæring, og de har dømt på samme måde, som de ville gå i kamp – uden overvejelser. Den forudfattede mening, som de har bragt med til deres dommersæde, er åbenlyst denne: ”Dreyfus er blevet dømt for forræderi af en militærdomstol, altså er han skyldig; og vi, en militærdomstol, vi kan ikke erklære ham uskyldig; men vi ved jo, at det at dømme Esterhazy skyldig ville være at proklamere Dreyfus' uskyld.” Intet kunne få dem til at vige herfra.

De har fældet en skammelig dom, der for altid vil tynge vore militærdomstole, og som fra nu af vil kaste mistanke over alle deres domme. Den første militærdomstol har måske været uintelligent, den anden er uimodsigeligt forbryderisk.

Dens undskyldning, gentager jeg, er, at deres øverste chef havde talt, idet han erklærede den fældede dom uangribelig, hellig og hævet over alle mennesker, sådan at ingen underordnede kunne sige det modsatte. Man taler til os om hærens ære, man vil gerne have, at vi skal elske den og respektere den. Åh ja! Vist så, den hær, som ville rejse sig ved den første trussel, den, som ville forsvare fransk jord, den er hele folket, og for den føler vi intet andet end ømhed og respekt. Men det drejer sig ikke om den, den, som vi i vor trang til retfærdighed netop ønsker skal vise sin værdighed. I stedet drejer det sig om sværdet, den herre, som man måske en dag vil påtvinge os. Og skulle vi fromt kysse sværdets fæste, ved Gud, nej!

Jeg har påvist det andetsteds: Dreyfus-affæren var den militære ledelses affære, en officer i generalstaben, som blev angivet af sine kolleger i generalstaben og dømt efter pres fra generalstaben. Lad det blive sagt igen, han kan ikke på ny blive uskyldig, uden at hele generalstaben er skyldig. Og derfor har den militære ledelse med alle tænkelige midler, med presse-kampagner, erklæringer og påvirkning, kun dækket over Esterhazy for at kunne fælde Dreyfus for anden gang. Hvilken omgang med fejekosten skulle republikkens regering ikke give denne jesuit-rede, sådan som general Billot selv kalder den! Hvor er det henne, det ministerium, som med sand styrke og klog patriotisme vil vove at kuldkaste alt og forny alt? Hvor mange mennesker kender jeg ikke, som ved udsigten til en mulig krig skælver af angst, fordi de ved, hvilke hænder nationens forsvar ligger i! Og hvilken rede af nedrige intriger, af sladder og destruktion er dette hellige fristed blevet, det hvori fædrelandets skæbne afgøres! Med afsky ser man det frygtelige lys, som Dreyfus-affæren kaster over det, denne ofring af et ulykkeligt menneske, af en ”beskidt jøde”. Åh, hvad der dog ikke rører sig dér af vanvid og dumhed, af tåbelige tankespind, af nedrige handlemåder, af tyranniets og inkquisitionens og tyranniets skikke til glæde for nogle få guldgalonnerede herrer, der med deres støvler træder på nationen og presser dens skrig om sandhed og retfærdighed tilbage i dens hals, under et løgnagtigt og bespotteligt påskud om statsræson!

Og det er en yderligere forbrydelse at have støttet sig til smudspressen, at have ladet sig forsvare af hele den parisiske pøbel, således at pøbelen nu frækt hoverer over retfærdighedens og den simple anstændigheds nederlag. Det er en forbrydelse, at de, der ønsker et generøst Frankrig i spidsen for de frie og retfærdige nationer, nu anklages for at skade Frankrig, alt imens man selv over for alverden udklækker det skamløse komplot at gennemtvinge en uretfærdighed. Det er en forbrydelse at vildlede den offentlige mening, at udnytte denne offentlige mening, som man har perverteret helt ud i det vanvittige, for et morderisk forehavendes skyld. Det er en forbrydelse at forgifte de små og ydmyge, at ophidse reaktionens og intolerancens lidenskaber kræfter, idet man dækker sig bag den afskyelige antisemitisme, som menneskerettighedernes store, liberale Frankrig vil dø af, hvis det ikke helbredes. Det er en forbrydelse at udnytte patriotismen til hadets gerninger, og endelig er det en forbrydelse at gøre sværdet til den moderne gud, når hele den menneskelige videnskab er i gang med det forestående arbejde for sandhed og retfærdighed.

Denne sandhed, denne retfærdighed, som vi har ønsket så lidenskabeligt, hvilken fortvivlelse at se dem således slået i ansigtet, miskendt og stillet i skygge! Jeg ser for

mig det sammenbrud, som må foregå i M. Scheurer-Kestners sind, og jeg tror gerne, at han til sidst må føle anger – fordi han ikke handlede revolutionært den dag, han aflagde vidnesbyrd i senatet, ved at lægge alt frem og lade alt falde. Han har været den store, hæderlige mand, gennem et helt loyalt liv, og han har troet, at sandheden i sig selv ville være nok, især da den forekom ham så indlysende som den klare dag. Hvad skulle det så tjene til at omstyrte alt, når nu solen snart ville bryde frem? Og det er denne tillidsfulde tiltro, som han er blevet grusomt straffet for. Det samme gælder oberstløjtnant Picquart, som ud fra en ædel følelse af værdighed ikke har villet offentliggøre general Gonses breve. Disse skrupler tjener ham så meget desto mere til ære, fordi hans overordnede, samtidig med at han vedblev at respektere disciplinen, overdængede ham med mudder og selv indledte kampagnen imod ham på den mest uventede og skandaløse måde. Der er to ofre, to brave mennesker, to godtroende hjerter, som satte deres lid til Gud, mens djævelen gjorde sit. Og for oberstløjtnant Picquarts vedkommende har man endda set dette skændige syn: En fransk domstol, der tillod den offentlige anklager at anklage et vidne i fuld offentlighed og beskyldte ham for allehånde misgerninger, lukkede så sine døre, da dette vidne blev ført ind for at forklare sig og forsvare sig. Jeg siger, at dette er endnu en forbrydelse, og at denne forbrydelse vil nage al verdens samvittighed. Helt åbenbart har de militære domstole en ganske særlig idé om, hvad retfærdighed er.

Her er altså den simple sandhed, hr. præsident, og den er frygtelig, den vil blive siddende som en skamplet på Deres præsidentperiode. Jeg kan meget vel tænke mig, at De ingen magt har i denne affære, at De er fange af grundloven og af Deres omgivelser. De har ikke desto mindre en menneskelig pligt, en pligt, De må tænke på, og som De må udføre. Det er i øvrigt ikke sådan, at jeg har den mindste tvivl om sejren. Jeg gentager det med den mest eftertrykkelige sikkerhed: Sandheden marcherer, og intet vil standse den. Det er først i dag, at sagen begynder, fordi positionerne først i dag er klare: på den ene side de skyldige, der ikke ønsker, at der skal kastes lys; på den anden side er retfærdighedens tilhængere, der vil give deres liv for at den skal ske fyldest. Jeg har sagt det andetsteds, og jeg gentager det her: Når man indespærrer sandheden under jorden, vokser den, den antager en styrke dernede som en eksplosion, således at den, når den en dag bryder frem, sprænger alt i luften. Vi får at se, om ikke vi selv har medvirket til, at den mest øredøvende katastrofe snart vil indtræffe.

Men dette brev er langt, hr. præsident, og det er tid til at konkludere.

Jeg anklager oberstløjtnant du Paty de Clam for at have været den djævelske iværksætter af rettergangsfejlen, uforsættligt, vil jeg gerne tro, og for derefter gennem tre år at have forsvaret sit skæbnesvangre værk ved de mest groteske og forbryderiske intriger.

Jeg anklager general Mercier for, om ikke andet ved sin mentale svaghed, at have gjort sig til medskyldig en af århundredets største uretfærdigheder.

Jeg anklager general Billot for at have haft sikre beviser på Dreyfus' uskyld mellem hænderne og for at have undertrykt dem, at have gjort sig skyldig i denne forbrydelse mod menneskeheden og mod retfærdigheden, ud fra et politisk motiv

og for at dække over den kompromitterede generalstab.

Jeg anklager general de Boisdeffre og general Gonse for at have gjort sig medskyldige i den samme forbrydelse, den ene utvivlsomt ud fra religiøst engagement, den anden måske ud fra den korpsånd, som gør Krigsministeriet til en hellig, uangribelig ark.

Jeg anklager general Pellieux og major Ravary for at have iværksat en skændig undersøgelse, hvorved jeg forstår en undersøgelse, præget af den mest uhyrlige forudindtagethed, hvis naive frækhed vi i den anden undersøgelsesrapport har fået et uforgængeligt monument over.

Jeg anklager de tre skrifteksperter, d'hr. Belhomme, Varinard og Couard, for at have udfærdiget løgnagtige og svigagtige erklæringer, medmindre en medicinsk undersøgelse skulle erklære dem for at være ramt af nedsat syn og dømmekraft.

Jeg anklager Krigsministeriet for, at de i pressen, især i *L'Éclair* og i *L'Écho de Paris*, har ført en modbydelig kampagne for at vildlede den offentlige mening og dække over egne fejl.

Endelig anklager jeg den første militærdomstol for en retsstridig handling ved at have dømt og anklaget ud fra et bevismateriale, som er blevet holdt hemmeligt, og jeg anklager den anden militærdomstol for, efter ordre, at have dækket over denne ulovlighed, idet man for sit vedkommende begik den juridiske forbrydelse, at man mod bedre vidende frikendte en skyldig.

Når jeg fremsætter disse anklager, er jeg ikke uvidende om, at jeg bringer mig ind under artiklerne 30 og 31 i presseloven af 29. juli 1881, som straffer dem, der er skyldige i injurier. Og det er med vilje, at jeg løber denne risiko.

Hvad angår de mennesker, som jeg anklager, så kender jeg dem ikke, jeg har aldrig set dem, jeg føler hverken had eller bitterhed imod dem. For mig er de blot upersonlige størrelser, der volder samfundet skade. Og den handling, jeg udfører her, er blot et revolutionært middel til at fremskynde sandhedens og retfærdighedens eksplosive gennembrud.

Jeg har kun én lidenskab: lys, i menneskehedens navn, den, som har lidt så meget og har ret til lykke. Min flammende protest er slet og ret skriget fra min sjæl. Skulle man nu vove at stille mig for retten, og skulle retssagen finde sted, måtte det da foregå i fuld offentlighed!

Jeg venter.

Jeg beder Dem, hr. præsident, modtage forsikringen om min dybe respekt.